

Bostäder

Från Stenbocksgatan 2, dit jag kom 1946 kring ettårsdagen, finns många minnen från 1950- och 60-talen. Av en för mig alltför outgrundlig anledning var det första huset på gatans västsida märkt med siffran 13, medan huset mittemot på gatans andra sida helt logiskt hade en 2:a placerad mitt över porten. Jag kände en icke obetydlig tillfredsställelse över att själv bo och ha mitt revir i tvåan, som det var ordning och reda med till skillnad från andra sidan där man godtyckligt valt en siffra för det första huset. Det vittnade om att man inte brytt sig så mycket om den sidan av gatan eller - vilket var en långt mer oroande tanke - att det funnits 1 till 11, men att de fullständigt utplånats i en diffus forntid. En sådan måste ju ha funnits eftersom jag visste att husen var äldre än till och med mina föräldrar. Uppskattningar av utrymmet i gatans förlängning och det faktum att inget uppenbarligen försvunnit från den jämna sidan talade för teorin om stadsbyggarnas bristande intresse för den udda sidan. Ingen säker information gick att inhämta från vuxensidan, man visste helt enkelt inte. Om det hade funnits fler hus måste de vuxna ha vetat besked i en så viktig sak, vilket gav ytterligare näring åt min teori.

Det var således en ganska mystisk gata som var bebodd från gathusens första plan till bakgårdshusens vindskupor. Gatan fick sitt liv av ungar i alla åldrar, de många affärsidkarna och deras kunder. Mera sporadiskt sågs männen på gatan, arbetare, kontorsfolk, tjänstemän och åtminstone en greve. Det visste jag säkert eftersom han var granne med oss på kökstrappssidan. Han hade för övrigt en son som var född nästan samtidigt med kronprinsen och som dessutom hette Carl Gustaf. Det kunde ju ha varit något oroande, men det fanns ingen större anledning att bekymra sig - jag var ju nästan två år äldre. Vid två tidpunkter på morgonen och två på kvällen myllrade männen bort från gatan och tillbaka. De sämst klädda cyklade med paket eller box på pakethållaren och mjölk i brännvinsflaskor. De bättre klädda spatserade - många i riktning mot ringlinjens närbelägna spårvagnshållplats, som markerades av en liten stenöken som bröt av den ringlande gräsmattan garnerad med en rosenhäck - med portfölj i näven, någon enstaka med en rytmiskt dansande spatserkäpp. Jag vet inte hur stor andel av kvinnorna som var yrkesarbetande, men en betydande andel var s.k. hemmafruar. Det fanns vare sig tvätt- eller diskmaskiner och inte alla hade kylskåp och långt mindre frys. De enda färdigrätter som stod till buds var soppa och köttbullar på burk. Hemmets skötsel krävde således en hel del.

De få bilar som bodde i gatan nyttjades mest på söndagar då flera av dem mödosamt fick dras igång med en vresig vevstake. Bland oss pojkar var det en allmänt vedertagen sanning att om oturen var framme kunde man få armen avslagen genom bakslag av vevstaken och det var således en uppgift som krävde sin man. Det var få bilar som fann det mödan värt att använda gatan som genomfart eftersom den låg klämd mellan Mellersta Förstadsskolan och Länsstyrelsen, två mäktiga byggnader som varje dag slukade många portföljbärare. Vi ungar använde således lika mycket gatan som trottoarerna för våra lekar. På vintern behärskade sparkstöttingarna gatan helt, där de pilade fram på det tunna snölagret och i en skur av gnistor skrapade sig över de kala fläckarna. En högtidsstund var när Jan i racerbilsfart sparkade fram en klase ungar som klamrade sig fast kring stöttingens sittplats. Jan hade en konstig näsa och de vuxna sa att han var jude. Han hade slutat skolan och arbetade, men trots det varken rökte han eller betraktade nioåringar som obefintliga varelser. Det där med att han skulle vara jude rimmade illa med våra erfarenheter av andra som sades vara judar - de svartmuskiga männen som med tyglappar på huvudet surrade ut likt ilskna getingar ur den närbelägna synagogan när vi lekte pjätt i de omgivande buxbomshäckarna och som skrämde upp oss med sina arga röster. Vi begrep inte att vårt stoj störde det heliga som pågick där inne på andra tider än vad vi var vana vid från kyrkan. Jan var alltid glad och begärde inte

som de flesta större att man skulle springa ärenden åt honom, men när det någon gång hände att han bad oss uppstod inte ädel men väl tävlan om vem av oss som skulle få äran. Följden blev oftast att en hel skock ungar trängde in sig i en affär och där under tumultartade former försökte få en förvirrad expedit att förstå vad som önskades.

Gatans affärer och inrättningar var många och en väsentlig del av dess liv. På hörnan i 13-huset låg tobaksaffären. Där inhandlades veckans serietidning, stenkulor på våren, stycken och bilder av filmstjärnor (se ovan). De båda senare köptes för samlande och byteshandel. För tjugo öre kunde man skaffa sig ett rimligt startkapital av stenkulor som gav tillträde till spelet på skolgården eller promenadens grusgångar och i bästa fall kunde fylla golfbyxornas fickor. I värsta fall blev det aktuellt att, genom att försaka något annat, skrapa fram pengar till nytt startkapital. En pojke på våren utan kulor var som en cowboy utan häst. Innehav av serietidningar gav tillträde till en omfattande utbytesverksamhet så att man kunde hålla sig ajour med alla viktiga seriemagasin. En Illustrerad Klassiker, som endast kunde inhandlas då man befann sig i extraordinära finansiella omständigheter, gav status och möjligheter att i utbyte få låna flera enklare tidningar. Liksom stenkulor köptes även cigaretter styckevis. Några restriktioner mot försäljning till knattar fanns inte. Tändstickor var prismässigt överkomliga och en källa till många spännande experiment.

Nästa förrättning på den udda sidan var en herrfrisörsalong där herr K. var verksam under hela min uppväxttid. Salongen var gatans manliga skvallercentral och centrum för spekulationer kring tips och spel på Jägersro. Barn sattes vid klippning i en hög stol med ett vaxduksliknande skynke kring halsen. Med stor otålighet väntade jag på den dag då jag skulle få sitta med tygskynke i den stora stolen och pumpas upp i lämplig höjd för att därefter sakta och värdigt glida ner igen när det hela var över. När jag skulle friseras inför konfirmationen fick jag den äran. Under högtidliga former förhindrade K. min invanda uppstigning i barnstolen och förklarade att det nu var dags för en riktig mansstol. Där svedde han min huvudsvål och släppte ut mig i världen med fönat hår. Ingen tidsbeställning förekom varför man fick vänta kring ett runt bord belamrat med allehanda veckotidningar. Bland dessa fanns en, Cocktail tror jag den hette, med nästan nakna damer som kråmade sig framför kameran iförda baddräkter som inte gjorde skäl för namnet. Jag fick inte bläddra i dessa tidningar och K. gjorde kontroller då och då via sina speglar. När männen lade tillbaka tidningen hamnade den aldrig överst utan stacks omsorgsfullt in under tidningshögen på bordet. Sneglande upp från mina oskyldiga serier kunde jag dock få små glimtar av bilderna när männen läste i tidningarna. Jag visste inte varför det var så spännande, men det tycktes det vara av de vuxna att döma.

Nästa var cykelmakaren, en kraftig man med ständigt oljiga händer och ansikte, vilket stod i bjärt kontrast mot den yviga ljusa kalufsen. Det sades på frisörsalongen att han drack. Det struntade jag i för han var en hygglig karl som lät oss barn titta på när han arbetade bara vi höll tyst och inte var i vägen. Han gjorde bra arbeten och höll avtalad tid till föräldrarnas stora belåtenhet. Trots detta fick jag en känsla av att han var mindre väl sedd, rent av utstött, vilket jag inte hade någon förståelse för. Han haltade och hade en klumpig sko med tjock träsula som bullrade mot det ojämna trägolvet i det enda rum en halvtrappa upp som utgjorde verkstaden. Den där skon gjorde att han tedde sig farlig för många av ungarna, men inte för mig eftersom min morfar också hade en konstig sko om än lite elegantare. Trots att flertalet som bodde i gatan och de omkringliggande gatorna inte var särskilt välbeställda var det, så vitt jag visste, ingen som lagade ens en enkel punktering själv. Det var cykelmakarens sak och tycks ha betingat en överkomlig summa.

Därpå följde Gullis hembageri som huvudsakligen saluförde enklare husmanskakor. Ville man ha elegantare bakelser, vilket bara skedde då de vuxna så önskade, fick man söka sig mer långväga, t.ex. till Brauns på Föreningsgatan ända uppe vid Amiralsgatan. Bakom glasdiskarna på Gullis plockade en glåmig, halvt genomskinlig dam i förkläde med ultrarapid försiktighet de begärda småkakorna med tång ner i en påse. De nästan motvilliga försiktiga rörelserna var väsensskilda från cykelmakarens robusta handlag. Man fick en känsla av att man borde vara oändligt tacksam för att hon utförde detta arbete. Varje sort skildes åt i påsen medelst ett tunt papper, som lyste av fettfläckar då man packade upp. Vid egna inköp, då man uppbringat en tioöring, fick man sina två kakor direkt i näven. Minsta antydan till stoj i butiken ogillades och ledde till en skarp tillrättavisning. Att man underskattat butikens status fick man klart för sig då Gullis öppnade ännu en butik – i självaste Arkaden! Den byggnaden var ju det moderna Malmös stora stolthet, en föraning om framtiden.

Nästa affär var redan i min barndom något av en gåta för mig. Det var den minsta av gatans tre speceriaffärer. Jag hade ett diffust begrepp om att de som var i affärerna inte var där enbart för att det var kul att expediera och räkna pengar utan också för att tjäna pengar så att de kunde köpa mat i de andra affärerna, köpa kläder, åka spårvagn, gå på bio och ge veckopeng till sina barn om de nu till äventyrs hade några. Det var sällan någon trängsel i den butiken och sortimentet var magert, varför det var svårt att förstå hur de kunde tjäna tillräckligt mycket. De som handlade där köpte inte så mycket, var sämre klädda och bar själva hem sina varor. Den främsta anledningen till att jag av och till gynnade denna butik var att man inte visade någon irritation över godisinköp för mindre än tio öre - ja inte ens för belopp under fem öre. Endast denna affär förde halvöreskarameller, så en upphittad tvåöring kunde snabbt omsättas i fyra små kulörta karameller. Dessutom पोste jag av enfaldig godhet över att ha gjort dessa människor, som aldrig gav prov på någon form av känslöytrring eller livlighet, två öre rikare. Att dessa pengar inte var ren förtjänst föll mig aldrig in. Senare, då affären hade upphört, sattes det upp en varuautomat där man kunde köpa porrtidningar. Den fanns inte kvar så länge.

Den sista affären - på den udda sidans andra hörna - var grönsaksaffären. Där härskade ett livligt, vitalt och kraftigt fruntimmer, som dock i alla dessa egenskaper övertrumfades av granngatans grönsakskvinna som dessutom var än mer munvig. Då de båda grönsaksaffärerna låg lika långt från vårt hus frekventerades båda, även om mina föräldrar oftast undvek Sturegatans affär då kvinnan nog ansågs lite vulgärt pratsam. För mig blev köandet där inte långtråkigt eftersom kvinnan med sin aldrig sinande, kryddade svada uppförde sig annorlunda än de flesta andra vuxna. Båda damerna hanterade spjällådor med morötter, potatis och kålhuvuden med större lätthet än varmed bageritanten lyfte småkakor med sin tång. Min djupt rotade avsky för tillagade grönsaker fick mig att inse att dessa robusta damer inte ägde sin vitalitet från att äta dessa matvaror - de sålde ju dem - utan från hanterandet av tunga säckar och lådor. Det var ju ändå trösterikt.

En annan affär som kittlade mitt sinne för dramatik var köttaffären, Anderssons kött, som låg på den jämna sidans hörna mittemot grönsaksaffären. Detta var gatans största butik med ett myller av expedit och styckmästare på lördagar. Här infördes, som enda butik i gatan, så småningom kölappssystem till välsignelse för oss ungar som lördagshandlade åt förvärvsarbetande mödrar. Vid ett tillfälle dessförinnan försvann jag en halv dag där innan en orolig moder lyckades återföra bräcckekorv, leverpastej, fläskkotletter och unge till hemmet. Varken personal eller kunder tog i lördagsruschen notis om en knatte med en allt skrynkligare inköpslapp i ena handen och börs i den andra. Styckmästarna, alla män, var hjältarna. Iförda

jacka och byxor i vitt samt långa åtminstone vid dagens början vita förkläden och båtmössor på huvudet, skar och högg de med långa knivar, tunga skarpa bilor och sågar ut styckdetaljer på beställning av expediterna. Ibland sågs en man som jag vill minnas bar skärmmössa. Han hade makt att utdela order över dessa tuffa män. Djurkropparna, i regel halva, hängde i krokarna i taket längs med väggarna runt det massiva styckbordet i trä. Expediterna var damer, de flesta med kraftiga armar med gropar i armbågarna, klädda i vitt med runda mössor. Av och till då man köade kom leveransen - det stora skådespelet. En täckt lastbil stannade utanför. Två eller tre män klev ur och iklädde sig sina dok - en hätta med lång mantel - och så bar de på sina ryggar in de halva fladda djurkropparna med stympade ben. Det rädde i min hjärna oklara begrepp om sambandet mellan dessa köttmassor och grisarna jag sett på landet som livliga matfixerade individer. Männen klev långsamt upp för de få trappstegen till butiken tyngda av sina bördor, banade sig väg mellan villigt vikande kunder och försvann bakom disken där kropparna dinglande hängdes upp i krokarna. Annat kött bars in i stora tråg. En sådan dag hjälpte inga kölappar - utropet av rätt nummer drunknade i den stora föreställningen. Sambandet mellan gris, den fascinerande kroppen, korv, kotlett och köttbullar var oklart och förbryllande. Det spelade nu mindre roll då allt som hände där var spännande och allt som såldes där var gott, utom leverprodukterna förstås.

I nästa affär arbetade också en kraftig vitklädd kvinna med kofta under rocken, vilket gjorde att hon såg än mer imponerande ut. Stundom bar hon också stickade vantar utan fingrar. I mjölkaffärens sterila miljö med stengolv och vita kakelväggar stod stålkannor i olika storlekar uppradade och olikstora mått med långa skaft hängde i anslutning till kannorna. Behändigt skopade damen upp visp- eller kaffegrädd med hel- eller halvdecilitermått och skum-, kärn- eller vanlig mjölk med hel- eller halvlitersmått och överförde vätskan utan att spilla i kundens medhavda småkannor i emalj - ljusgula med gröna kanter eller vita med blå kanter. Det var inte alla i gatan som hade kylskåp så man handlade ofta. Till och med på söndagarna kunde man under ett par morgontimmar få tag på mejeriprodukter. Då det var frukostrast i den närbelägna folkskolan drog en svärm av ungar till mjölkaffären för att inhandla en franskbrödsbulle á 9 öre. Ett litet hål gnagdes i ena änden varpå det mjuka innanmätet gröptes ur och inmundigades först, icke sällan i form av små hoppressade kulor, som också kunde användas för att skjutas på kamraterna. Ett hål i andra änden så man kunde kika in i bullens ödsliga hålrum, eventuellt en sista bortrensning av mjukdelar, så var man redo att avnjuta bullens begärliga frasiga skal. Mjölkaffären var en av de första som försvann då mjölk på glasflaska introducerades och inlemmades i speceriaffärernas sortiment. De där flaskornas tunna aluminiumkapsyl var en tillgång - med hjälp av den och lite saltsyra som inhandlades på apoteket framställdes prima knallgas. Men då hade vi redan hunnit till slutet av 50-talet. Mjölkaffären måste ha haft en kylanläggning, därav expeditens ständigt varma klädsel. Efter nedläggelsen av affären inrättades i lokalen en anläggning med frysack som kunde hyras av de omkringboende. Egen frys, annat än det lilla frysacket som fanns i de flesta kylskåp – lagom stort för ett glasspaket, hade man inte hört talas om.

Nästa butik var åter en speceriaffär, som innehades av en bestämd, rund kvinna och hennes ängsligt underdånige mullige man. Som en general härskade hon bakom disken och plockade fram de beställda varor som fanns inom bekvämt räckhåll, medan maken beordrades hämta övriga varor. Han sprang som en skrämmd mus mellan hyllor och lager i en desperat kamp att hålla jämna steg med utdelade order. Vid de tillfällen då han själv expederade fick han ideligen trycka sig mot disken då hustrun tuffade fram mellan disk och hyllor. I affären handlade huvudsakligen ”bättre” arbetare och lägre medelklass. Någon springschas var för det mesta inte knuten till butiken. Fyra-fem trappsteg ledde från gatan upp till en täckt avsats med två dörrar. Den ena ledde till butiken och den andra till kontoret/bostaden. På kvällar

och helger avspärrades avsatsen med en bastant gallergrind, som var som gjord för att klättra på. När vi skallat för mycket på grinden kunde mannen komma farande ut från bostaden och skälla på oss. Det var förbryllande att se denne undergivne man ilsket gräla på oss. Det kunde knappt tas på allvar, åtminstone inte av oss vars föräldrar inte handlade där. Dessutom kunde inte grinden forceras utan nycklar så det fanns gott om tid att hinna undan om de togs fram. Denna speceriaffär, som senare fick annan ägare, var den sista av de tre speceriaffärerna som upphörde och hade då, åtminstone tidvis springpojke som levererade varor.

Strax intill låg en förrättning som var en kameleont. Den pendlade mellan att vara bageri, conditori och i mycken liten skala café och slutade som korvbrödsindustri inne i en nybyggnad på den främre bakgården. Bagaren var en liten man och frisörens försvurne i skvallerfrågor. Han hade barn i min och min systers ålder och deras självförtroende och tonläge varierade i takt med firmans med- och motgångar. Interiörförändringar i butiken var inte ovanliga i bjärt kontrast mot det evigt oföränderliga hembageriet på andra sidan gatan. Bagarfrun som skötte butiken skrattade och hade färggranna kläder och naglar. Det var ju i och för sig trevligt, men man anade att det inte stod riktigt rätt till då vissa vuxna snörpte lite på munnen åt henne. Kanske skulle det vara stillsammare och mer genomskinliga damer i kakbutiker. För min del föredrog jag denna levnadsglada dam. Av någon oförklarlig anledning handlade mina föräldrar inte så gärna där. Oavsett detta var butiken under många år den främsta godisoasen. Något begrepp som lördagsgodis existerade inte. Upphittade småpengar omsattes snabbt och gärna i sötsaker.

Den sista affären var återigen en speceriaffär och låg på hörnan i patricierhuset där vi bodde. Det gjorde att det liksom var vår affär, vilket redan gav den en viss status. Kundkretsen var också i genomsnitt något bättre bemedlad eller av något högre social rang än de båda andra speceriaffärernas kunder. Man höll sig ständigt med en springpojke, som rekryterades bland gatans eller kvarterets unga pojkar. På fredagskvällen eller lördagsförmiddag kunde man lämna in en lista över helginköpen och så levererades varorna vid dörren. Springpojken var förbjuden att ta fintrappan utan fick vindla sig upp för kökstrappan med sina avlånga spånkorgar fyllda med varor. Ur en börs med småmynt i köket fick man rota fram tio eller vid större leveranser upp till tjugofem öre att ge i dricks, vilket stundom kändes konstigt då det var någon pojke man kände väl. I butikslokalen med elegantare inredning än de båda andra affärerna härskade två systrar, en större och en mindre, finlemmad dam. Den större styrde mest och var mindre generös vid uppvägning av varor - det förekom få färdiga förpackningar. Bröd lindades in i ett tunt prasslande papper som mormor sedan rev i remsor att användas som toiletpapper till fars tysta ogillande. I det sista rummet i bostaden, som mynnade i butiken, låg kontoret med ett i barnögon ofantligt skrivbord. I det förvarades böckerna där kundernas inköp, som inte alltid betalades kontant, noterades för senare betalning i klumpsummor. I den andra änden av butiken fanns en dörr mot lagret. I det nakna trägolvet ledde ett hål och en brant trätrappa ner i källarlagret. Där hade jag trillat ner som liten fick jag veta. Jag var ganska stolt över detta men mest förbluffad över att man kunde överleva ett sådant vådligt äventyr. Bredvid trappan till butiken fanns, på Stenbocksgatan, en varuautomat. Där kunde man stoppa i 25 öre, 50 öre eller 1 krona, öppna en lucka och plocka ut något gott. I viss mån fanns sommar- och vintersortiment. Godsaker med chokladinnehåll var inte i bästa skick efter en stekande sommardag. Bredvid automaten fanns ett järngaller som skyddade ljusinsläppsgropen till källarfönstren. När någon fumlade lite vid inköp i automaten kunde en slant hamna där. Jag visste hur man kunde lyfta upp gallret. Det var inget accepterat beteende så man fick först se till att kusten var klar.

En annan potentiell inkomstkälla var telefonkiosken i Stenbocksgatans förlängning mot Promenaden. När man gick in i kiosken steg man upp på en liten plattform av träribbor. Man ringde då för tioöringar och det hände att ett mynt slank ner i springorna mellan ribborna. Med rätt handlag kunde man lyfta upp plattformen och samla ihop förlorade slantar.

I ”vårt” hus bodde folk av olika sociala skikt, inklusive en greve. De boendes yrken hade man som barn föga koll på. Ett undantag var en sjökapten. Det var ju ett glamoröst yrke; han korsade världshaven och var borta långa perioder. I en mindre lägenhet mellan porten och vår kökstrappa bodde gårdskarlen som var i maskopi med vicevärden som också bodde på första våningen, men med ingång från Kungsgatan. Tillsammans tycktes de ha ett enda mål i livet, att göra livet så surt och besvärligt som möjligt för oss ungar. Från sina gårdsfönster hade de total översikt över gården med undantag av den upphöjda avbalkningen ovanför tvättstugan där mattebommen och soptunnorna fanns och där pissoaren låg. Den senare var en trång skrubben med ett golv som sluttade mot ett hål och hade en jalusisvängdörr, som en saloon i vilda västern. Den var praktisk då man slapp att kuta uppför trapporna till fjärde våningen för att slå en drill. Jag kunde inte tro att den var inrättad enkom för oss barn, men ingen annan använde den. Några få tvättade i de stora trätunnorna i källarplanet varpå tvätten, under sommarhalvåret, torkade på linor utspända över hela gården. Då gällde det att hålla sig undan, det gällde närmast livet. Om man var tvungen att beträda gården gick man som i en porslinsaffär trots att det var lockande att leka gömme bland fladdrande lakan och handdukar. Den torra tvätten packades i stora korgar som vinschades fem våningar upp till vinden. Det var ett spännande skådespel och från vårt köksfönster kunde man med stigande spänning följa om personen i den öppna vinschluckan skulle lyckas dra in korgen eller falla ner. De lyckades alltid, men man kunde ju inte veta. Inte minst under vintern då vått tvätt vinschades upp för att droptorka på torkvinden. Där uppe mullrade sedan den jättelika handvevade stenmangeln. Det måste ha blivit ett fasligt liv inne i det lilla vindsrummet som låg vid vindstrappans slut vägg i vägg med bordet där lakanen rullades om de stora mangelrullarna i trä. Där i ett litet rum fem vindlande sekelskiftestrappor upp utan hiss bodde Lisa, en rörelsehandikappad dam. Det tog en evighet för henne att med sina kryckor ta sig upp eller ner för trapporna. I rummet fanns ingen toalett. Den låg tvärs över gården en trappa ner i källaren där Nordström, husets dåvarande ägare hade en rörverkstad. Vi ungar var vana vid social skiktning eftersom det i gatan fanns alla samhällslager representerade, men i Lisas fall förstod till och med vi att det var upprörande. Vi sprang ibland för att tömma hennes potta och blev nästan generade när hon ville ge oss en slant för det, men inte värre än att man med rimligt gott samvete kunde förvandla slanten till lämpligt godis, stenkulor eller annat. Hon pockade aldrig på våra tjänster och var alltid mild. Varför kunde inte gårdskarlen som hade två friska ben vara likadan?

Då och då, särskilt på vinterhalvåret, slogs portarna upp på vidaste gavel och två stadiga hästar drog kolvagnen in på gården. Inte ens ett barn fick plats mellan portens väggar och flakvagnen. Kusken manade hästarna att baxa vagnens bakända mot ett uppslaget källarfönster. En glänsande rutschbana i metall förband vagnen med fönstret och sedan hölls kol ur sina jutesäckar nedför banan i källaren under stort buller och ett moln av svart stoft. På senare tid, innan fjärrvärme infördes i huset, kom kolen med lastbil. Det var ett precisionsarbete att komma i rätt läge då kolintaget låg i trapphusets utbuktning mitt emot det utskjutande cykelgaraget. Där nere i källaren fick gårdskarlen se till att få undan kolen från insläppet till lämpliga högar. Sedan fick han se till att hålla eld i pannan för att hushållen skulle få varmvatten och värme i radiatorerna. Några andra uppgifter han hade var att hålla rent på gård och trottoar, skotta snö och låsa porten klockan 21 varje kväll. När den låstes upp igen vet jag inte, men det var klart före avfärd till skolan.

Från balkongen mot gatan kunde man njuta av ett annat skådespel varje vecka. Då kom sopgubbarna ilande ut från porten med tre stora zinktunnor på sina små kärror. Två man lyfte flyhänt en tunna i taget och tömde innehållet i den stora bullrande sopbilen. Doften, i synnerhet på sommaren var inte behaglig. Hushållens slaskspannar hade inga plastpåsar, allt rätt ut i tunnorna. Hade man tur kunde man ibland få bevittna hur en man öppnade gaslyktornas glaskupor för att byta ut den vita porösa päronformade globen i lyktor som slutat lysa. Man kunde då få den uttjanta globen, men det var en kort fröjd eftersom den snart smulades sönder.

Vårt hus hade till skillnad från de flesta andra husen i gatan ingen bakgård. I gatuhuset med genomgående lägenheter mot den främre gården bodde folk med anständiga eller lite bättre inkomster eller, i de något mindre lägenheterna på första våningen, strävsamma människor som med små ekonomiska medel kunde prioritera en ”respektabel” social standard. I bakgårdshuset, vars fasader hade få eller inga utsmyckningar, bodde s.k. vanligt hederligt folk med små eller oregelbundna inkomster, fattigt folk, slarvpellar, alkoholmissbrukare och handikappade i en salig blandning. Vi ungar brydde oss inte så mycket om var man bodde. Det fanns folk som man var livrädd för och folk med stora varma hjärtan såväl i gatuhus som i bakgårdshus. I en mörk trång lägenhet på första våningen i ett bakgårdshus bodde en ofantligt fet kvinna som sades vara för stor för att kunna komma ut genom dörren. Hon städade nog aldrig och det fanns en påtaglig odör i lägenheten. Hon bara satt där och var hjärtligt snäll mot alla ungar, egna som andras. I gatan sågs människor med puckelrygg, harläpp, klumpfot och många andra med olika slag av handikapp, något som idag kan åtgärdas på ett helt annat sätt. En av dessa var den alltid välklädde herr A. som hade sned mun, men som var en trogen köpare av majblommor och liknande som man via skolan uppmanades sälja. Han hade alltid ett leende och ett gott ord till övers. Det fanns många balkonger i gatan. På sommaren prunkade gatan med markiser i orange, rött och grönt och en på sina ställen överdådig blomsterprakt. Folklivet var påtagligt för det mesta. Folk på väg till eller från arbete och skola, folk som handlade och drog barnvagnar, barn som lekte. Många var på den tiden hemmafru och få barn gick på ”dagis” (kindergarten). Det fanns mycket få bilar. I dag finns tobaksaffären kvar och grönsaksaffären har förvandlats till en VVS-affär. Speceriaffären på hörnan har hyst optikfirma och frisör. Man gör sina inköp på helt annat sätt numera. Vid besök i gatan ses många fler bilar, men inga lekande barn.

Vi flyttade in 1946 och än i denna dag, år 2010, bor min mor kvar. Nordströmsepoken, ägaren vid hennes inflyttning, är sedan många år till ända och fastigheten är en bostadsrättsförening med mor min som enda hyresgäst. Trots detta var mors röst var utslagsgivande för den turbulenta omvandlingen till bostadsrättsförening. Pissekuren, tvättstugan, mattebommen och cykelgaraget är borta och sopsortering försiggår i plasttunnor. De gamla fasaderna står som eviga kulisser, som bakom sig hyser modernt liv i renoverade lägenheter med disk- och tvättmaskiner och spisfläktar. Balkongerna som med möda hackades bort på 1970-talet då några i helt andra hus rasat ner på gatan. Hösten 2000, efter en mellanperiod med franska balkonger, kom så på nytt balkonger upp. Kanske kan gatan på nytt grönska och lysa i sommarprakt. Nere på gatan har dock bilarna ohjälpligen tagit över herraväldet.

Omgivningen – skola, trafik, fritidsliv, affärer

Mellersta Förstadsskolan var en stor livaktig skola med undervisning för flickor och pojkar i årskurserna 1-7. De två första åren var blandklasser men därefter könssegregerade klasser. Jag kunde se skolan från vår balkong; skrytsidan mot Föreningsgatan med sin rymliga hästskovälvda portal som i alla år, åtminstone de fyra år då jag vistades där, var förbehållen

för lärarkåren. Ve den elev som dristade sig att ta sig in den vägen i stället för att runda knuten mot Disponentgatan och knuffas in med de andra barnen från den E-formade gårdssidan. Föreningsgatan var ändå i Stenbocksgatans förlängning avspärrad av treans spårvägslinje – Ringlinjen – med en sommartid prunkande rosenhäck i grön gräsmatta mellan dubbelspåren. På 1950-talet trafikerades stadens spårvagnslinjer av den äldre fyrkantiga modellen av vagnar. De hade öppna plattformar i aktern. Yngre män kunde ses stå på fotsteget, halvt utanför vagnen, hållande sig i ett långt vertikalt handtag. De kastade sig på eller av medan vagnen var i rörelse, på i ett elegant skutt och av i en värdigt avstannande språngmarsch. Det var så härligt nonchalant, så manligt vuxet, det naturliga sättet att åka spårvagn att det värkte i kroppen av längtan att bli så stor så att man kunde tillåtas bete sig på det viset.

Granne i sydvästhörnet fanns det under mina fyra skolår på Mellersta, 1952-56, en vit gård. Bondgård inbillade jag mig på den tiden, men det kan inte ha varit så mycket bevänt med den saken i brist på åkrar och ängar inramad som gården var av skola, gata, hus och kyrkogård. Det är möjligt att minnet sviker eller är utsatt för romantisering men *mitt* ”Rosengård” såg ut på följande sätt. Vinkelrätt från Disponentgatan öppnade sig en långsmal, kullerstensbelagd gårdsplan inramad av låga vitkalkade stenhus som redan då hade ett ålderdomligt utseende med vikande, långtifrån räta vinklar. Där inne rådde en annan värld. I mina minnen var gårdsplanen ständigt solbelyst. Längs husen stretade rosor och/eller stockrosor uppåt väggarna och bara gamla människor syntes därinne. De verkade till och med äldre än mormor och morfar men var enklare klädda. Över kullerstenarna vaggade snattrande ankor och tuffa gäss som avhöll mig från att fysiskt undersöka gården, det fick bli ett drömskt tittande.

Frånsett vissa större gator var biltrafiken på stadens gator synnerligen måttlig på 1950-talet. Hemgatan, Stenbocksgatan, var i detta avseende en slumrande idyll. Enstaka bilar sökte sig på morgonen ut från gatan och åter på kvällen. I sitt skyddade läge mellan Mellersta och Länsstyrelsen förekom ingen genomfartstrafik. Därför var gatan en lika naturlig lekplats som trottoarerna och den intilliggande Promenaden. Om man under sina lekar hörde en smäll med det omisskännliga inslaget av tillknycklad plåt och krossat glas sprang med automatik till korsningen av Kungsgatan och Kornettsgatan där nästan alla krockar i vårt område inträffade. Det var väl utflödet och fortsättningen från Disponentgatan som skapade denna ”gynnsamma” krockpunkt. På behörigt avstånd kunde man betrakta de tilltufsade bilarna och ägarnas häftiga ordväxling. Blodvite förekom sällan men om så var fallet var det inte längre än ett stenkast till ambulansernas tillhåll på brandstationen.

Den närmaste oasen för fritidsliv var den del av promenaden i Kungsgatan som sträckte sig mellan Stenbocksgatan och Kornettsgatan. På den tiden fanns där inga lekredskap men grusplanen i mitten var av någon anledning vidgad i just den biten varför gräsmattedelen på sidorna var reducerade jämfört med andra promenadsnuttar. Det skapade en förträfflig brännbollsplan där ungar av alla de slag trängdes framemot eftermiddag och kväll. Lagen formerades inte via något slags valsysteem, utan man anslöt sig i vängrupper. Blev det för olika antal fick någon/några byta lag, vilket ledde till viss palaver. Utslagsplatsen var där Stenbocksgatan skar genom promenaden och almarna halvvägs upp i kvarteret var perfekta rundningsstolpar. Dessa bataljer kunde pågå i timmar, stundom tills mörkret satte stopp. När grävningsarbeten senare skapade en djup grav för en blivande underjordisk fjärrvärmecentral med tillfälliga jordberg på sidorna fick man en fantasieggande resa bakåt i tiden. Ur jordmassorna kunde man efter visst arbete plocka fram ostronskal från en svunnen marin miljö eller möjligen från soporna från någon avlägsen festmåltid. Därefter restes en

ställning med gungor och en sandlåda anlades, men då var man för stor för sådant. Sandlådan förvandlades en dag, efter idogt regnande, till kvicksand där en unge höll på att försvinna. En av kvarterets notoriska busungar fiskade upp ungen, kom i tidningen och fick för ett tag ikläda sig den ovana rollen som hjälte. Även Latinskolans stora stentrappa fick en vacker dag känna på Rörsjöstadens förflutna och sjönk en aning i den gamla träskmarken.

Fotboll sparkades på idrottsplatsen mellan Kungs- och Drottninggatan där Länsstyrelsens tredje byggnadskomplex nu reser sig. Då fanns det bara den gula tegelbyggnaden som skildes från idrottsplatsen av en frodig gräsmatta omgiven på långsidorna av täta häckar av buxbom och rosor på vars utsida man kunde köra och sedan svänga upp mot Länsstyrelsens pampiga entrétrappa som slutade med enorma glasdörrar. Landshövdingen i egen hög person kunde ibland ses komma ditåkande i sin stora svarta bil märkt med nummerplåten M1. Idrottsplatsen var en grusplan med stora vita mål i gediget trä på vardera kortsidan. Senare sattes enklare målramar upp, två på varje långsida så att fyra lag kunde spela samtidigt. Det gavs korpmatcher nästan varje vardag under fotbollssäsongen. Innan matchen knuffade vaktmästaren sin lilla lustiga, gnisslande plåtvagn framför sig och lämnade breda vita kritstreck bakom sig. Sedan kom karlarna ut från sina träbaracker på kanalsidan iförda färggranna dräkter och korkar på undersidan av skorna. De skrek på bred malmöitiska, svor, som bara vuxna män hade rätt till, och knuffades, tjongade på bollen med det där speciella dämpat sjungande ljudet. Det var alltid någon som lämnade planen med ett rodnande lår eller knä med garnering av småsten. Periodvis togs inträde vid huvudingången uppe vid Drottninggatan och då reglades alla andra ingångar. Det utgjorde inte något allvarligt bekymmer. Hela platsen inramades av rimligt låga och klättrvänliga ståltrådsstaket, fränsett det enormt höga staketet bakom målet mot gatan åt Länsstyrelsens håll. Det var bara att avvakta rätt tillfälle så var man en av publiken. Vid de enstaka tillfällen man upptäcktes var det bara att planka ut igen. Publiken lutade sig mot ett bastant träräcke uppbyggt av små stolpar. Det var en ära att få springa efter en förlupen boll och återföra den till planen och spelarna och om de visade en uppskattande gest var dagen räddad.

Planen var upplåten för oss grabbar övriga tider - flickor spelade inte fotboll på den tiden. Jag ägde en riktig läderfotboll, som jag fått av min moster och morbror och som gav mig en popularitet som inte på något sätt motsvarades av mina fotbollstalanger. På söndagar när den gula myndighetsborgen inte var befolkad kunde vi spela på den mjuka gräsplanen. Det var otänkbart på vardagar. Det var inte portföljbärarna som kom ut och körde bort oss utan det var vaktmästaren och han lade inte fingrarna emellan. På vintern spolades grusplanen till allmän isbana. På lördagseftermiddagar och söndagar kryllade det av folk. Det var väl befolkat även i veckan, på kvällarna efter skolan, men det var lite äventyrligt eftersom planen inte var upplyst. Den lånade endast ett svagt sken av gaslyktorna på gatorna utanför, ett sken som endast blev obetydligt starkare sedan elbelysning införts.

Även om Stenbocksgatan nog var den affärstätaste i området fanns det förvisso andra butiker i närheten. Kornettsgatan bjöd på affärer i hörnhusen – mjölkaffär och damfrisör vid Kungsgatan samt tobaks- och köttaffär vid Föreningsgatan. Längs med Föreningsgatan, från Stenbocksgatan till Kaptensgatan fanns mycket att välja på. I kvarteret Lea kunde man inhandla färger, nymalet kaffe, porslin, kemikalier och få stoppat damstrumpor med maskor. Ända uppe vid Amiralsgatan fanns den magiska järnaffären med sin alldeles speciella doft. I ett enormt facksystem som gick från golv till tak och som var utrustat med en skjutbar stege fanns spikar och skruvar i alla upptänkliga storlekar och dimensioner. Expediten hällde ut en hög på den plåtklädda disken, räknade snabbt ihop det beställda antalet och sopade sedan ner de överblivna i byttan igen, medan de begärda förpassades ner i en brun

pappersstrut som tillverkades med stor flinkhet. Det man mest handlade där på den tiden var dock hönsringar. Små centimeterbreda färgglada spiraler i plast eller vad det nu var för plast fanns ju knappt på den tiden. De fanns i en mängd färger och snoddes ihop i långa kedjor.

I kemikalieaffären eller på apoteket kunde man inhandla allehanda kemikalier som behövdes för spektakulära experiment i köket. Ingen frågade vad man skulle ha de icke sällan hiskliga kemikalierna till. I synnerhet apoteket Kronan på det sydöstra hörnet av Förenings- och Amiralsgatorna imponerade. Där fanns, som en självklarhet, alla de kemikalier som man nyligen lärt sig namnet på. Här kunde man få allt som behövdes för att framställa knallgas, sublimeras jod i en lila röksky eller skriva osynlig text som kunde göras synlig med en annan kemikalie. Posten i samma kvarter som apoteket var endast intressant till jul då paketet med julklappar från moster skulle hämtas. Det är då en dynamitard sprängt kassaskåpet i jultid natten innan jag skickats att hämta paketet var gastkramande spännande samtidigt som oron för paketets välbefinnande var påträngande. Mellan post och apotek låg en leksaksaffär i ett litet utrymme, men med många lockande saker. Öster om synagogan fanns fiskaffären med sina underliga fantasieggande djur bakom töckenridån som skapades genom att det ständigt rann vatten nedför skyltfönstrets insida för att kyla, innan det fanns kyldiskar. De ständigt skiftande ljusbrytningarna fick djuren att verka än underligare och nästan levande.

Det förekom dessutom ett visst fritt ambulerande tjänsteutbud. Skärslipare dök upp emellanåt med sina mobila slipstenar. Stenen drevs runt på samma sätt som en trampsymaskin. De ringde på i lägenheterna och frågade om man hade knivar och saxar som behövde slipas. De försvann ner på gården där arbetet utfördes och så återvände med de vassa verktygen och fick betalt. Emellanåt kom lumphandlaren och förhörde sig om man hade skrot eller textilier man ville bli av med. De kunde sina material och hade olika taxor för metallföremål av skilda slag, linne, ull etc. De bar med sig en besman och jutesäckar. Så vägdes skräpet och flinkt räknades det ut hur mycket han skulle betala. En kort period kom även fiskförsäljaren som till skillnad mot andra handlare oftast var kvinnor, i regel lite äldre kvinnor. Även de var utrustade med besman. I vårt hus där det fanns en fin- och en kökstrappa kom dessa personer undantagslöst köksvägen. Lustigt nog kom luffarna sällan den vägen. De tog i regel fintrappan. De kunde vara farliga hade vi barn fått lära oss. Om vi var ensamma hemma fick man inte öppna för dem. Bevakningsöga i dörren var okänt så man skulle ropa genom den stängda dörren "Vem är det?". Om det var så väl genomtänkt kan betvivlas. Det hände ibland när den där ute hörde en späd, darrig barnröst att vederbörande prövande ryckte i dörren. Det var gastkramande stunder. Föräldrarna och mormor fick öppna dörren. De kunde hantera luffarna. De frågade om man hade några avlagda kläder eller en smörgås. Ibland avvisades de, men ofta ombads de vänta där ute. Så reglades dörren medan man letade fram något av fars äldre klädespersedlar, bredde några smörgåsar eller letade fram några småmynt. Tacksägelsernas svulstighet stod i proportion till de utdelade allmosorna. Luffare var både spännande och kusliga personer. Emellanåt dök det upp några gårdsmusikanter som trakterade sina instrument en stund nere på gården. Fönster öppnades och från några kastades det ner pengar. Mynten packades in i en bit papper och landade på asfalten med ett speciellt ljud. Vi barn förespråkade bidrag till musikerna. Dels var det ett kul inslag och så var det kul att slänga ut pengar genom fönstret. Musikanterna spelade färdigt och bugade sedan upp mot husfasaderna. Allt detta skedde trots varningstexten på porten. Något i stil med "Bettleri och utbjudande av varor är strängeligen förbjudet" - jag minns inte de exakta ordalydelserna, men det var en svår och hotfull text. Portlås existerade inte dagtid.

Appendix

Huset Stenbocksgatan 2 / Kungsgatan i kvarteret Maria, Rörsjöstaden, Malmö ritades 1901 av Harald Boklund (1868-1924). Det var efter det att samarbetet med August Lindvall hade upphört. Husets förste ägare var byggmästare Johannes Ohlsson (f. 12.12.1852 i Hallaröd; gift med Gertrud Christina Pedersen, f. 11.12.1845 i Östby på Själland, Danmark). Senare ägare var (bl. a.?) handlanden Gottfrid Streiffert och sist Nordström innan fastigheten omvandlades till bostadsrättsföreningen Kungslyckan.

Kvarteret Maria är det bredaste bostadskvarteret i hela Rörsjöstaden. De pampiga spegelvända hörnhusen skulle väl utgöra en ståtlig syn då man kom ut från gamla staden via Paulibron. Bredden gör att det finns plats för två rader längsgående gårdshus, vilket medför att det finns tre parallella gårdsutrymmen. Alla andra kvarter i området har tvärgående gårdshus. Det fanns, då på 1950- och 60-talen, en rumslig social segregation, men i kvarteret fanns alla samhällsklasser representerade. De hade väl inte mycket gemensamt men kunde i vart fall konfronteras dagligen. Personer med utländsk bakgrund var få men de fanns, dock ingen med utomeuropeisk bakgrund, inte heller mörkhyade. De senare kunde man påträffa i Köpenhamn.

På hörnan fanns en speceriaffär. I längden 1932-37 noteras där f d handlanden Per Svensson (f. 5.8.1866 i Frenninge) med hustrun Johanna Olsson (f. 14.10.1877 i Frenninge) – gifta 22.9.1904 och inflyttade 8.4.1929 från Östra Kärrstorp där deras fyra döttrar var födda. I denna längd noteras följande barn: handelsbiträde Mia Ingeborg (f. 8.7.1905), handelsbiträde Dagmar Elisabet (f. 6.5.1909), sömmerska Anna Margareta (f. 27.2.1911), handelsbiträde Valborg Viktoria (f. 22.3.1913). Under min uppväxt drevs butiken vidare av systrarna Ingeborg och Dagmar/Valborg?, den förra lite mer barsk och dominerande. Margareta gifte sig 1941 i S:t Pauli kyrka med Sigvard Tillgren som, i samband med sin 100-årsdag, uppmärksammades med en artikel i SDS 2013-09-12. Han öppnade i slutet av 1930-talet en radioaffär som så småningom hamnade på Föreningsgatan.